

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΙΩΝ

**ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ κας ΔΙΟΝΥΣΙΑΣ ΤΕΛΛΗ-ΤΣΙΜΙΣΙΡΗ
ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΚΩ**

**ΠΡΟΕΔΡΟΥ Δ.Σ. ΑΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ “ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ”
ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΤΩΝ ΕΞΑΡΤΗΣΕΩΝ
ΚΑΙ ΠΡΟΑΓΩΓΗΣ ΤΗΣ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ**

Η ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου με τη μητέρα Ελλάδα είναι το επιστέγασμα του αγώνα του Ελληνικού Λαού.

Οι Δωδεκανήσιοι, ανέκαθεν μαχητές κατά του φασισμού και της Ιταλικής κατοχής, με αυτοθυσία, αν και Ιταλοί υπήκοι, συγκρότησαν το Σύνταγμα Δωδεκανήσιων και έλαβαν μέρος στον πόλεμο.

Το ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΙΩΝ έγραψε την δική του λαμπρή ιστορία και του οφείλουμε Δόξα, Τιμή και Αναγνώριση.

Η Αστική Εταιρεία ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ, συνεπής εργάτης της ιστορικής αλήθειας, εκδίδει το παρόν τεύχος ως απόδοση ελάχιστου φόρου τιμής στους Δωδεκανήσιους Μαχητές.

Ο Γιώργος Καραβίτης, εμβριθής γνώστης της ιστορίας, έχει συγγράψει ιδιαίτερο πόνημα για το ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΙΩΝ, μετά χαράς δε ανταποκρίθηκε στην πρόσκληση μας και συνέγραψε το κείμενο του τεύχους αυτού.

Τον ευχαριστούμε θερμά για την προσφορά του.

Το τεύχος θα διανεμηθεί στους μαθητές των Γυμνασίων προκειμένου να γνωρίσουν ένα ένδοξο τμήμα της ιστορίας μας.

Διονυσία Τελλή-Τσιμισίρη

Εισαγωγικό Σημείωμα

Η ενσωμάτωση των Δωδεκανήσιων τό 1947, είναι τό τέλος τής διαδρομής του πολέμου κατά των Ίταλων εισβολέων αρχικῶς καί κατά των δυνάμεων του Άξονος ἐν συνεχεία.

Ο άγών όμως των Δωδεκανήσιων κατά των Ίταλων κατακτητών καί του φασισμού, ιστορείται από τήν ημέρα καταλήψεως των Δωδεκανήσιων.

Κορυφώνεται δε μέ τήν έναρξιν του πολέμου τόν Οκτώβριον 1940.

Οί Δωδεκανήσιοι μαχητές συγκροτούν τό ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΙΩΝ εὐθύς μετά τήν κήρυξιν του πολέμου.

Άψηφούν τό γεγονός ότι είναι Ίταλοί ὑπήκοοι καί ότι εκθέτουν τίς οικογένειές τους εἰς τήν όμηρίαν καί τό μένος των κατακτητών. Είναι γνωστόν ότι πολλοί ἐξ αὐτών μετά τήν κατάρρευσιν των μετώπων, συνελήφθησαν ὑπό των Ίταλων, καταδικάστηκαν μέ τήν ποινή των ίσοβίων, έφυλακίσθησαν εἰς Ίταλικές φυλακές καί γενικῶς ὑπέστησαν τήν μῆνιν του κατακτητού.

Άλλά οί μαχητές είναι ΟΠΛΙΤΕΣ ΠΟΛΙΤΕΣ.

Η Πατρίδα είναι τό λίκνο τους καί ή αυτοθυσία μέσον νά τήν ὑπερασπισθοῦν.

Εἶναι λαμπρό παράδειγμα καί πρότυπο, ιδιαίτέρως διά τήν σύγχρονη ανεργάτιστην εποχήν.

Ο Γιώργος Καραβίτης, μέ τήν γνώσιν, τήν έμπειρίαν καί τήν έπιστημοσύνην του, (συγγραφέας άλλωστε του έξόχου ποιήματος ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΙΩΝ) άνταποκρίθηκε άμέσως καί συνέγραψε τό σχετικό κείμενο.

Τόν εύχαριστούμε ιδιαίτέρως!!

Πιστεύουμε εἰς τήν έπαναδιατύπωσιν των άξιῶν τής ζωής, εἰς τήν πάλιν κατά του μηδενισμού καί εἰς τήν ανάδειξιν προτύπων, ικανῶν νά συνεχίσουν τήν ψυχήν μας.

Η διανομή του ειδικού αυτού τεύχους εἰς τους μαθητές των Γυμνασίων, θά ικανοποιήση τίς προσδοκίες μας.

Κῶς, Φεβρουάριος 2022

Δρ Δημήτριος Κ. Γερούκαλης

Ίατρός

Έπιστημονικός Διευθυντής

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΙΩΝ

Η συγκρότηση

Τον Οκτώβριο του 1912 άρχισε ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος, με τον οποίο απελευθερώθηκαν από την Οθωμανική Αυτοκρατορία τα νησιά του Βορείου Αιγαίου. Ήταν πολύ πέρα από τις στρατιωτικές δυνατότητες της Ελλάδας να στραφεί νοτιότερα και να απελευθερώσει τα Δωδεκάνησα, διότι τον Μάιο του ίδιου έτους τα είχε καταλάβει η Ιταλία στα πλαίσια της αναμέτρησής της με την Οθωμανική Αυτοκρατορία στην Λιβύη. Αρχικά οι Δωδεκανήσιοι πίστεψαν ότι η εκδίωξη των μουσουλμάνων Οθωμανών από τους χριστιανούς Ιταλούς, έφερνε πιο κοντά την ημέρα της απελευθέρωσής τους και πράγματι από τα τέλη του 1918 ο Ελ. Βενιζέλος άρχισε σοβαρές διπλωματικές συζητήσεις με την Ιταλία για την παραχώρηση των Δωδεκάνησων. Όμως οι συζητήσεις αποδείχθηκαν παραπλανητικές και η Ιταλία όχι μόνο τις διέκοψε, αλλά το 1921 παρέλαβε από την Γαλλία το υπό γαλλική κατοχή Καστελόριζο, ολοκληρώνοντας την κατοχή των Δωδεκάνησων.

Σταδιακά άρχισε να χειροτερεύει η κατάσταση των Δωδεκανησίων και από το 1925 δεν είχαν τα δικαιώματα των Ιταλών πολιτών ούτε μπορούσαν να εκλέξουν αντιπροσώπους. Το 1936 ο τοπικός κυβερνήτης απέκτησε το δικαίωμα να αποφασίζει, αν θα ίσχυε ή όχι η ιταλική νομοθεσία και το 1937 σχεδόν καταργήθηκε η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στα σχολεία. Η επιχείρηση εξιταλισμού των Δωδεκάνησίων ήταν σε πλήρη εξέλιξη και η γενικότερα δύσκολη κατάσταση του Μεσοπολέμου γινόταν ακόμα πιο δύσκολη στα Δωδεκάνησα λόγω της εγκατάστασης Ιταλών εποίκων.

Ο νέος κατακτητής δεν ήταν πλέον καθόλου καλύτερος από τον προηγούμενο και αρκετοί Δωδεκανήσιοι, για να αποφύγουν την οικονομική και νομική περιθωριοποίηση και τις διώξεις, κατέφυγαν στην ελεύθερη Ελλάδα. Φυσικά η Ελλάδα δεν είχε εγκαταλείψει την διεκδίκηση των Δωδεκάνησων, αντίθετα η κυβέρνηση Μεταξά ακόμη και στο επίπεδο της στρατιωτικής συνεργασίας, προσπαθούσε να καλλιεργήσει στους Βρετανούς την ιδέα της Ενσωμάτωσης και να ισοροπήσει της βρετανικές θέσεις περί δικαιωμάτων της Τουρκίας στα Δωδεκάνησα. Συνεπώς δεν μπορούσε να ανοίξει την αγκαλιά της στους δυναστευόμενους Δωδεκάνησιους, για να μην επιτείνει την φυγή τους και προκαλέσει αφελληνισμό των νησιών. Έτσι όσοι κατέφυγαν στην Ελλάδα, παρέμεναν ελληνόφωνοι Ιταλοί υπήκοοι παρανόμως εγκατεστημένοι.

Στο μεταξύ από το 1912 μέχρι το 1922 η Ελλάδα είχε διεξαγάγει δύο Βαλκανικούς Πολέμους, επιχείρησε την Μικρασιατική Εκστρατεία, υπέστη την Μικρασιατική Καταστροφή και στη διάρκεια του Μεσοπολέμου αντιμετώπιζε δύο πολύ σοβαρούς κινδύνους εισβολής, στα ΒΔ από την Ιταλία μέσω του προτεκτοράτου τους στην Αλβανία και στα ΒΑ από τον παλιό εχθρό των Βαλκανικών Πολέμων, την Βουλγαρία. Για την αποτροπή της βουλγαρικής εισβολής κατασκεύασε μια σειρά οχυρών στην ελληνοβουλγαρική μεθόριο, την

Γραμμή Μεταξά. Για την αποτροπή της ιταλικής εισβολής από την Αλβανία λίγα πράγματα μπορούσε να κάνει η Ελλάδα.

Η Ιταλία είχε πληθυσμό, άρα και δυνητικά στρατεύσιμους, περίπου εξαπλάσιο της Ελλάδας, ισχυρή οικονομία, αξιόλογη αποικιακή εξάπλωση, κορυφαία πολεμική βιομηχανία και σύγχρονες χερσαίες και αεροναυτικές δυνάμεις. Η Ελλάδα ποτέ δεν είχε σοβαρή οικονομική βάση και η περίοδος 1912-1922 είχε επιβαρύνει ακόμα περισσότερο την αναιμική οικονομία της. Διέθετε ασήμαντη βιομηχανία, καμία πολεμική βιομηχανία, εισήγε το πολεμικό υλικό ακόμη και από την Ιταλία, η πολεμική της αεροπορία ήταν ανάξια λόγου, το ναυτικό της απαρχαιωμένο και γενικά ήταν σε θέση να διεξαγάγει άλλον έναν βαλκανικό πόλεμο με τους ανάλογης αξίας στρατούς των βαλκάνιων γειτόνων της. Το μόνο λοιπόν που μπορούσε να κάνει, ήταν να αρχίσει όσο αργότερα γινόταν (από τον Μάιο του 1940) την διαδοχική κλήση εφεδρων για εκπαίδευση και να αποφύγει την πρόωρη πολεμική κινητοποίηση, που μπορούσε να την οδηγήσει σε οικονομική κατάρρευση, πριν ακόμα εισβάλει ο εχθρός. Αυτός ήταν ο λόγος της εξαιρετικά ψύχραιμης αντιμετώπισης των διαρκών ιταλικών προκλήσεων και της απαγόρευσης από την κυβέρνηση ακόμη και υπαινιγμού για την εθνικότητα του υποβρυχίου, που βύθισε την Έλλη στις 15 Αυγούστου 1940. Η ελληνική στρατιωτική κινητοποίηση θα άρχιζε μόνο μετά από σαφή εχθρική κίνηση της Ιταλίας.

Στην Ελλάδα ζούσαν ήδη αρκετοί Δωδεκανήσιοι, που είχαν μεταναστεύσει παλαιότερα, είχαν ήδη την ελληνική υπηκοότητα και με την γενική επιστράτευση κλήθηκαν να επανδρώσουν διάφορες μονάδες, ενώ κάποιοι εξ αυτών ήταν μόνιμα στελέχη του Ελληνικού Στρατού (ΕΣ) με γνωστότερο τον πρώτο νεκρό αξιωματικό του ελληνοϊταλικού πολέμου, τον καταγόμενο από την Χάλκη υπολοχαγό Αλέξανδρο Διάκο. Με την κήρυξη του πολέμου στις 28 Οκτωβρίου 1940 η Δωδεκανησιακή Νεολαία Αθηνών οργάνωσε δυναμικές εκδηλώσεις και σύσσωμη η δωδεκανησιακή κοινότητα ζήτησε από την κυβέρνηση να επιτραπεί η εθελοντική κατάταξη στον Ελληνικό Στρατό των Δωδεκανησίων μεταναστών με ιταλική υπηκοότητα, για να σταλούν κατά των Ιταλών στα Δωδεκάνησα και να τα ελευθερώσουν.

Είναι δύσκολο να υποθέσουμε ότι το δικτατορικό καθεστώς του Μεταξά αιφνιδιάστηκε από τις εκδηλώσεις των Δωδεκανησίων. Αν μάλιστα συνεκτιμήσουμε ότι είχε κινητοποιήσει μέχρι και τις στρατιωτικές αρχές να προβάλλουν στους Βρετανούς την ιδέα της Ενσωμάτωσης, πρέπει να συμπεράνουμε ότι ενεργούσε συστηματικά προς αυτήν την κατεύθυνση. Επιπλέον η δήλωση του Β' Υπαρχηγού του Γενικού Στρατηγείου ότι «η απελευθέρωση των Δωδεκανήσων ευρίσκεται εις την Αλβανίαν και εξηρτάτο από την έκβαση του αγώνος εις τα Βορειοηπειρωτικά βουνά» καθώς και η εν συνεχεία απόφαση της κυβέρνησης να διατηρηθεί μέχρι τέλους και με κάθε κόστος η θέση της Ελλάδος ως νικητού της Ιταλίας, δείχνουν ότι η κυβέρνηση του φασίστα και γερμανόφιλου Μεταξά διεκδικούσε τα Δωδεκάνησα ως μεταπολεμική επιβράβευση της συμμαχίας με τους Βρετανούς εναντίον των ομοϊδεατών του Ιταλών και Γερμανών.

Οι πατριωτικές ενέργειες της Δωδεκανησιακής παροικίας στην Αθήνα όχι μόνο δεν μπορεί να αιφνιδίασαν τον Μεταξά, απεναντίας είναι πιθανό να είχε εγκρίνει εκ των προτέρων την εκδήλωσή τους. Άλλωστε ήταν ακόμα ένα χρήσιμο διπλωματικό εργαλείο ειδικά έναντι των Βρετανών, που εν προκειμένω φαίνονταν να πρακτορεύουν τα τουρκικά συμφέροντα. Όπως έγινε απόλυτα σαφές με την λήξη του πολέμου και την Βρετανική Κατοχή των Δωδεκανήσων, οι Βρετανοί σκόπευαν να διαδεχθούν τους Ιταλούς στα Δωδεκάνησα και απλώς αποπροσανατόλιζαν την ελληνική πλευρά. Ήδη το ναυτικό τους διενεργούσε μικροεπιχειρήσεις κυρίως ψυχολογικού χαρακτήρα στα νησιά μας, για τις οποίες επιβίβαζε στα πλοία του Έλληνες διερμηνείς. Είτε δικά τους συμφέροντα προωθούσαν είτε τουρκικά, η ελληνική πλευρά παρακολουθούσε όσο στενότερα μπορούσε τις κινήσεις των Βρετανών και κατέβαλλε κάθε δυνατή προσπάθεια για τον εθνικό σκοπό.

Το βέβαιο είναι ότι το καθεστώς αμέσως προσπάθησε να ελέγξει την κινητοποίηση των Δωδεκανησίων, διότι το μέτωπο μόλις είχε ανοίξει, ο ΕΣ βρισκόταν στην φάση της τακτικής σύμπτυξης, η επιστράτευση μόλις είχε αρχίσει και οι μονάδες, στις οποίες στηριζόταν η ελπίδα σταθεροποίησης του μετώπου, μόλις είχαν αρχίσει να μετακινούνται προς το μέτωπο. Η ώρα δεν ήταν κατάλληλη, η τακτική και οικονομική κατάσταση της Ελλάδας δεν επέτρεπε κατάταξη, εξ αρχής εκπαίδευση ανεκπαίδευτων πολιτών, εξοπλισμό, ένδυση και σίτιση νέων μονάδων και γι' αυτό ο ΕΣ ήταν αρνητικός στο αίτημα των Δωδεκανησίων πατριωτών. Ωστόσο ο πόθος της δωδεκανησιακής κοινότητας για απελευθέρωση των Δωδεκανήσων είχε φουντώσει και, για να καμφθούν οι δισταγμοί της ελληνικής κυβέρνησης, κάποια μέλη της κοινότητας έθεσαν σε κυκλοφορία εντελώς ανυπόστατες φήμες και πολλοί πίστεψαν ότι το μόνο, που εμπόδιζε την απόβαση Δωδεκανησίων εθελοντών και την απελευθέρωση των Δωδεκανήσων από τους Ιταλούς, ήταν η κατάταξη στον ΕΣ των Δωδεκανησίων μεταναστών με ιταλική υπηκοότητα. Κάποιοι είχαν πιστέψει και την φήμη ότι οι Βρετανοί σκόπευαν να χορηγήσουν όλο το αναγκαίο πολεμικό υλικό στους Δωδεκανησίους εθελοντές.

Ο φλογερός πατριωτισμός των Δωδεκανησίων πίεζε την κυβέρνηση, η οποία με τη σειρά της πίεζε το Γενικό Στρατηγείο έστω να εξετάσει τις διαβεβαιώσεις ότι ήταν διαθέσιμοι 4.000 εθελοντές (ένα υπερπλήρες σύνταγμα πεζικού σε πολεμική επάνδρωση), όλο το κόστος σίτισής τους και 20.000.000 δραχμές. Ταυτόχρονα η κυβέρνηση συγκρότησε την Κεντρική Δωδεκανησιακή Επιτροπή (ΚΕΔ) με αποστολή να συντονίσει την κοινότητα και προφανώς να την ελέγξει, αφού στην θέση του γραμματέα της ΚΕΔ εξελέγη ο πρόεδρος της Δωδεκανησιακής Νεολαίας και έμπιστος του Υπουργείου Ασφαλείας.

Οι ανάγκες του πολέμου είχαν υποχρεώσει το καθεστώς Μεταξά να ανακαλέσει στην ενεργό υπηρεσία τους αξιωματικούς, που είχε αποτάξει λόγω των πολιτικών φρονημάτων τους, και σε έναν από αυτούς, τον Συμιακής καταγωγής λοχαγό Μάρκο Κλαδάκη, ανατέθηκε η διερεύνηση των διαβεβαιώσεων της ΚΕΔ. Τελικά, αντί για αμέσως διαθέσιμα χρήματα υπήρχε η σκέψη για έρανο και η προσμονή δωρεάς 10.000.000 δραχμών από την Μονή της

Πάτμου. Ούτε οι ικανοί στρατεύσεως εθελοντές προέκυπτε να είναι 4.000, αλλά περίπου δύναμη τάγματος. Οι έντονες πιέσεις των πατριωτών Δωδεκανησίων έκαναν το Γενικό Στρατηγείο να σκέφτεται την δημιουργία ελαφρού στρατιωτικού σώματος. Ορισμένοι Δωδεκανήσιοι με ισχυρούς δεσμούς με το καθεστώς ήταν ικανοποιημένοι με τη δημιουργία μιας τέτοιας πολιτοφυλακής και θα αγωνίζονταν μέχρι τέλους να το πετύχουν. Ευτυχώς χωρίς επιτυχία.

Στο μεταξύ ήδη από τις 3 Νοεμβρίου, μια εβδομάδα μετά την ιταλική εισβολή, ο Ελληνικός Στρατός άρχισε να σημειώνει επιτυχίες και σταδιακά να σταθεροποιεί το μέτωπο. Σε εφαρμογή μιας συνθήκης του 1939 οι Βρετανοί είχαν στείλει μια ισχύη ταξιαρχία στην Κρήτη, λίγα απαρχαιωμένα αεροσκάφη για το Αλβανικό Μέτωπο και άρχισαν κοινές συσκέψεις επιτελών. Και η Ελλάδα και η Βρετανία είχαν ανάγκη την σοβαρή στρατιωτική συνεργασία, αλλά καμία δεν διέθετε δυνάμεις για κάτι τέτοιο. Επιπλέον η Ελλάδα αρνιόταν να δεχτεί άλλη ανεπαρκή βοήθεια από την Βρετανία, ελπίζοντας ότι έτσι δεν θα προκαλούσε την Γερμανία να συνδράμει την Ιταλία. Δεν ήταν γνωστό τότε ότι ο Χίτλερ σκόπευε να επιτεθεί στην Σοβιετική Ένωση και, εφ' όσον οι Ιταλοί είχαν αποτύχει να εξουδετερώσουν την σύμμαχο των Βρετανών Ελλάδα, στις 12 Νοεμβρίου αποφάσισε να το κάνει εκείνος. Το προηγούμενο βράδυ με σκοπό να περιορίσει την απειλή, που αποτελούσε το ιταλικό ναυτικό, το βρετανικό ναυτικό χρησιμοποιώντας ένα αεροπλανοφόρο σε μία πρωτόγνωρη επιχείρηση έπληξε αιφνιδιαστικά τον ιταλικό ναύσταθμο του Τάραντα με αξιοσημείωτα αποτελέσματα. Έναν χρόνο αργότερα το ιαπωνικό ναυτικό θα έκανε παρόμοια επιχείρηση με 6 αεροπλανοφόρα και θα έπληττε τον αμερικανικό ναύσταθμο του Περλ Χάρμπορ.

Το ελληνοϊταλικό μέτωπο απορροφούσε σταθερά το καλύτερο στρατιωτικό προσωπικό και το καλύτερο πολεμικό υλικό αποδυναμώνοντας ακόμη και την Γραμμή Μεταξά. Ταυτόχρονα οι στρατηγικές ενέργειες στις οποίες συμφώνησαν Έλληνες και Βρετανοί απαιτούσαν μερικές νέες ελληνικές μεραρχίες, οι οποίες δεν υπήρχαν και υποχρεωτικά θα προέκυπταν με επιστράτευση εφεδρων μεγαλύτερων ηλικιών, εφεδρων του ναυτικού ανεκπαιδευτων σε επιχειρήσεις Στρατού Ξηράς και «Οθωμανών», διότι είχαν εξαντληθεί οι εφεδρείες πρώτης γραμμής. Αυτή η εξέλιξη ακύρωσε τις αντιρρήσεις του Γενικού Στρατηγείου για κατάταξη Δωδεκανησίων εθελοντών με ιταλική υπηκοότητα και αποφασίστηκε να συγκροτηθεί «Τάγμα Δωδεκανησίων εθελοντών». Αλλά και πάλι παρενέβησαν υπεραισιόδοξοι πατριώτες με αποτέλεσμα η τελική διαταγή να προβλέπει συγκρότηση Συντάγματος Δωδεκανησίων.

Μια εβδομάδα μετά την γενική αντεπίθεση του Ελληνικού Στρατού, στις 20 Νοεμβρίου άρχισε η κατάταξη των Δωδεκανησίων εθελοντών σε πανηγυρικό κλίμα. Οι δρόμοι γύρω από το κέντρο κατάταξης είχαν γεμίσει με εθελοντές, φίλους και συγγενείς τους, ενώ ορισμένοι είχαν φέρει μουσικά όργανα και τραγουδούσαν τοπικά τραγούδια. Οι εθελοντές ήταν πατριώτες όλων των οικονομικών, κοινωνικών, μορφωτικών και επαγγελματικών επιπέδων. Κάποιοι εξ αυτών ήταν «υπερήλικες» (άνω των 45 ετών), άλλοι ήταν πολύτεκνοι και ορισμένοι, που είχαν ελληνική υπηκοότητα και ήδη είχαν κριθεί

ακατάλληλοι στρατεύσεως για ασήμαντους ιατρικούς λόγους. Αμέσως διαπιστώθηκε ότι οι εθελοντές θεωρούσαν βαρύ πλήγμα να κριθούν από τις αρμόδιες επιτροπές ακατάλληλοι στρατεύσεως και οι Δωδεκανησιακής καταγωγής αξιωματικοί, που είχαν αναλάβει την συγκρότηση του Συντάγματος, ζήτησαν από τις επιτροπές να μην είναι πολύ τυπικές. Συνολικά κατατάχθηκαν 1.924 εθελοντές και παρά την χαλαρότητα των επιτροπών κρίθηκαν κατάλληλοι οι 1.665. Αργότερα το Γενικό Στρατηγείο θα διέτασσε την αυστηρή εφαρμογή των κριτηρίων στράτευσης και τελικά θα παρέμεναν 1.586 εθελοντές. Οι υπόλοιποι περίπου 2.000 άντρες της προβλεπόμενης δύναμης ενός συντάγματος συμπληρώθηκαν με άλλους εφεδρους, ακόμη και του ναυτικού.

Η εκπαίδευση προχωρούσε με πολλές ελλείψεις υλικού αλλά με την αμέριστη υποστήριξη όλων των συναρμόδιων στρατιωτικών υπηρεσιών. Το Γενικό Στρατηγείο δεν είχε σκοπό να διαθέσει άσκοπα τους εν ανεπαρκεία πόρους του και η εκπαίδευση προχωρούσε σε κάθε φάση εφ' όσον είχε ολοκληρωθεί η προηγούμενη. Οι καθεστωτικοί Δωδεκανήσιοι βλέποντας τους ανεκπαιδευτους εθελοντές να μετατρέπονται σε μάχιμους στρατιώτες προετοιμαζόμενους για το μέτωπο, αντί να γίνουν πραιτοριανοί υπό τις δικές τους διαταγές, προσπάθησαν να ανακόψουν την εκπαίδευσή τους και να τους στρέψουν κατά των εκπαιδευτών. Προσπαθούσαν να πείσουν τους εθελοντές ότι ήταν διαφορετικοί από τους άλλους στρατιώτες, ότι δεν ίσχυαν γι' αυτούς οι στρατιωτικοί κανονισμοί, ότι δεν είχαν υποχρέωση να κοιμούνται στο στρατόπεδο και ότι είχαν δικαίωμα να ζητήσουν ο,τι ήθελαν. Η προσπάθειες αυτές σταμάτησαν προσωρινά, όταν οι απηυδισμένοι πλέον εθελοντές χειροδίκησαν με τους υποκινητές και αυστηροποιήθηκαν οι κανόνες επισκεπτηρίου.

Η εκπαίδευση των εθελοντών ήταν εντατική, βασίστηκε στο πρόγραμμα εκπαίδευσης των Ευελπίδων και αποδείχθηκε αποτελεσματική, όπως διαπίστωναν οι προϊστάμενες αρχές αλλά και ο ίδιος ο Ιωάννης Μεταξάς σε μία επιθεώρηση στις αρχές Δεκεμβρίου. Είχαν κάνει αρκετές ημερήσιες και νυχτερινές πορείες, βολές με όλα τα όπλα, ακόμη και ρίψεις χειροβομβίδων. Όλα πήγαιναν τόσο καλά, ώστε ο μεν Μεταξάς δήλωσε ότι σύντομα το Σύνταγμα θα πήγαινε στα Δωδεκάνησα, η δε ΚΕΔ τον προσκάλεσε να γιορτάσει τον επόμενο μήνα την ονομαστική του εορτή στην Μονή Αγίου Ιωάννου στην Πάτμο, κάτι που ο Μεταξάς δέχθηκε ευχαρίστως. Ενθαρρυσμένος από αυτές και άλλες παρόμοιες δηλώσεις ο υπεύθυνος για την εκπαίδευση των εθελοντών λοχαγός θέλησε να οργανώσει και την επιχείρηση, για την οποία κατατάχθηκαν ενθουσιωδώς οι εθελοντές, την κατάληψη των ιταλοκρατούμενων Δωδεκανήσων. Ζήτησε λοιπόν και έλαβε πρόσβαση σε κάθε είδους σχετική πληροφορία και χάρτη, αλλά το Πολεμικό Ναυτικό τον ενημέρωσε ότι δεν είχε σχεδιαστεί επιχείρηση κατάληψης των Δωδεκανήσων. Πώς ήταν άλλωστε δυνατόν, όταν η Ιταλία διέθετε τον τρίτο (μετά την Βρετανία και την Γαλλία) ισχυρότερο στόλο στην Μεσόγειο και αποτελούσε σοβαρότατη απειλή ακόμα και για το πανίσχυρο βρετανικό ναυτικό; Το ΠΝ τον ενημέρωσε ακόμα ότι δεν εγνώριζε να έχουν σχεδιάσει κατάληψη των Δωδεκανήσου ούτε οι Βρετανοί.

Ο Δωδεκανήσιος αξιωματικός στράφηκε ξανά στο Γενικό Στρατηγείο

το οποίο του ξεκαθάρισε ότι δεν υπήρχε καμία δυνατότητα τέτοιου σχεδιασμού και του επανέλαβε ότι η απελευθέρωση των Δωδεκανήσων κρίνεται στο Αλβανικό Μέτωπο. Τεράστια ήταν η απογοήτευση για την Δωδεκανησιακή κοινότητα και μεγάλο το πρόβλημα για την διοίκηση του Συντάγματος. Πώς θα ανακοίνωναν στους εθελοντές ότι δεν θα πολεμήσουν γι' αυτό που κατατάχθηκαν ενθουσιωδώς, αλλά θα τους στείλουν στα βουνά της Αλβανίας, χωρίς να πλήξουν το ηθικό τους; Άνετα, όπως αποδείχθηκε. Ιταλούς θα πολεμούσαν στα Δωδεκάνησα, Ιταλούς και στην Αλβανία. Κανένα πρόβλημα δεν είχαν οι εθελοντές και το Σύνταγμα συνέχισε κανονικά την εκπαίδευση και την εν γένει προετοιμασία για το μέτωπο. Στις αρχές Ιανουαρίου η εκπαίδευση είχε ολοκληρωθεί επιτυχώς και ο Ανώτερος Στρατιωτικός Διοικητής Αθηνών εξέφρασε την ιδιαίτερη ικανοποίησή του για το επίπεδο ικανότητας, που είχαν πετύχει οι εθελοντές σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα και με τόσες δυσκολίες σε όλους τους τομείς.

Το υπόλοιπο διάστημα αφιερώθηκε στον συγχρωτισμό των ενθουσιωδών Δωδεκανησίων εθελοντών με τους επίστρατους, που συμπλήρωναν την δύναμη του Συντάγματος, ώστε να δημιουργηθεί η αναγκαία ενότητα πριν αποσταλούν στο μέτωπο. Ήταν η τελευταία ευκαιρία των καθεστωτικών να αποτρέψουν την λειτουργία των εθελοντών ως μάχιμη μονάδα του τακτικού Ελληνικού Στρατού. Πέτυχαν την ανάμιξη του πανίσχυρου Υπουργείου Ασφαλείας, το οποίο έθεσε σε συναγερμό το καθεστώς Μεταξά και προσπάθησε να αποδιοργανώσει το Σύνταγμα την τελευταία στιγμή. Ευτυχώς όμως λόγω των αναγκών του πολέμου το Γενικό Στρατηγείο είχε αποκτήσει μεγαλύτερο κύρος από τις υπηρεσίες ασφαλείας κι έτσι το Σύνταγμα πέρασε αλώβητο αυτόν τον τελευταίο κλυδωνισμό.

Η συμπλήρωση της δύναμης του III^{ου} Τάγματος διήρκεσε πολύ λόγω των δυσχερειών ανεύρεσης καταλλήλων στρατευσίμων και ολοκληρώθηκε στο τέλος Ιανουαρίου. Οι άντρες του ήταν πλημμελώς εκπαιδευμένοι έφεδροι του στρατού και έφεδροι του ναυτικού εντελώς ανεκπαιδευτοι σε επιχειρήσεις ξηράς. Οι αξιωματικοί του Συντάγματος ήταν απότακτοι λόγω πολιτικών φρονημάτων, που ο πόλεμος ανάγκασε τον Μεταξά να ανακαλέσει στην ενεργό υπηρεσία. Είχαν υπηρετήσει στους Βαλκανικούς Πολέμους, στον Μακεδονικό Αγώνα και στην Μικρασιατική Εκστρατεία. Ήταν δηλαδή έμπειροι για τους προηγούμενους πολέμους, όχι όμως για τον διεξαγόμενο με μηχανοκίνητα και τεθωρακισμένα. Του ιδίου περίπου εκπαιδευτικού υποβάθρου ήταν και όλοι οι αξιωματικοί στο μέτωπο, αλλά στα δύσβατα βουνά της Ηπείρου και της Αλβανίας τα μηχανοκίνητα δεν ήταν αποτελεσματικά με αποτέλεσμα να διεξαχθεί το είδος πολέμου που γνώριζαν καλά. Εκεί που τελικά αμύνθηκε το Σύνταγμα Δωδεκανησίων, αποδείχθηκε η αξία των μηχανοκινήτων και το μειονέκτημα του απαρχαιωμένου τρόπου λειτουργίας των Ελλήνων αξιωματικών. Μειονέκτημα, το οποίο χωρίς αμφιβολία μεγέθυνε η μακρόχρονη παραμονή των αποτάκτων εκτός στρατεύματος.

Η πορεία προς το μέτωπο

Το Σύνταγμα Δωδεκανησίων υπήχθη στην νεοσύστατη 20^η Μεραρχία και ήταν το καλύτερο σύνταγμα της. Ήταν πλήρως επανδρωμένο, πλήρως εκπαιδευμένο και πλήρως εξοπλισμένο, ενώ τα άλλα δύο ήταν επίσης νεοσύστατα και δεν είχαν το επίπεδο επάνδρωσης, εξοπλισμού και εκπαίδευσης των Δωδεκανησίων. Διέθετε ακόμη ίππους για τους διοικητές των διαφόρων τμημάτων, για τους αγγελιαφόρους και τους ανιχνευτές. Τα μεταγωγικά μέσα του ήταν ημίονοι τρίτης και τέταρτης διαλογής, ενώ τα μεταγωγικά μέσα των άλλων συνταγμάτων της Μεραρχίας ήταν βοήλατοι αραμπάδες.

Στις 11 Φεβρουαρίου ο Τσόρτσιλ δήλωσε στο επιτελείο του ότι θεωρούσε εξαιρετικά επείγουσα την κατάληψη της Ρόδου. Αν και μία τέτοια επιχείρηση ήταν πολύ έξω από τις βρετανικές δυνατότητες, το βρετανικό ναυτικό ενέτεινε τις μικροεπιχειρήσεις του στα νησιά μας. Στα μέσα Φεβρουαρίου προσπάθησαν να οργανώσουν κατάληψη της Κάσου και στις 25 Φεβρουαρίου κατέλαβαν το Καστελόριζο, για να εκδιωχθούν τρεις ημέρες αργότερα.

Στις 18 Φεβρουαρίου το Σύνταγμα Δωδεκανησίων διατάχθηκε να μετακινηθεί στην περιοχή της Κορυτσάς μέσω Βεύης. Εκεί η 20^η Μεραρχία έκανε εντατική εκπαίδευση, διότι τα άλλα δύο συντάγματα αποτελούνταν σε μεγάλο βαθμό από εντελώς ανεκπαίδευτους άντρες.

Την 1^η Μαρτίου οι Γερμανικές δυνάμεις μπήκαν στην σύμμαχό τους Βουλγαρία και άρχισε επιτέλους η υλοποίηση των σχεδίων, στα οποία είχαν συμφωνήσει Έλληνες και Βρετανοί. Επειδή ούτε οι χερσαίες ούτε οι αεροπορικές δυνάμεις Ελλήνων και Συμμάχων μπορούσαν να αντιμετωπίσουν τις αντίστοιχες γερμανικές, Έλληνες και Βρετανοί είχαν συμφωνήσει να οχυρωθούν στην ορεινή γραμμή Καϊμακτσαλάν-Βέρμιο-Ολυμπος και να εμποδίσουν τους Γερμανούς να προελάσουν νοτιότερα και δυτικότερα. Παρά τα μη ενθαρρυντικά δείγματα της γιουγκοσλαβικής πλευράς, η ελληνική πλευρά επέμενε σε άμυνα με δεδομένη την γιουγκοσλαβική άμυνα κατά των Γερμανών, θεωρώντας πιθανή μόνο την δημιουργία τοπικού ρήγματος της γιουγκοσλαβικής άμυνας στην πλευρά των συνόρων Βουλγαρίας-Γιουγκοσλαβίας-Ελλάδας.

Στις 6 Μαρτίου το Σύνταγμα διατάχθηκε να μετακινηθεί στην Κορυτσά, αλλά λίγο αργότερα πήρε νέα διαταγή, να μετακινηθεί στο μέτωπο Καϊμακτσαλάν-Βέρμιο-Ολυμπος. Η 20^η Μεραρχία είχε υπαχθεί στο νεοσύστατο Τμήμα Στρατιάς Κεντρικής Μακεδονίας (ΤΣΚΜ), το οποίο τέθηκε υπό τις διαταγές του εν πλω από το μέτωπο της Λιβύης προς την Ελλάδα Βρετανικού Εκστρατευτικού Σώματος. Το ΤΣΚΜ και το Βρετανικό Εκστρατευτικό Σώμα απετέλεσαν το Συγκρότημα W υπό τον Βρετανό στρατηγό Ουίλσον και υπό την διοίκηση του αρχιστράτηγου Παπάγου.

Στην πραγματικότητα κανείς δεν πίστευε ότι υπήρχε πιθανότητα επιτυχίας κατά των Γερμανών. Ο Τσόρτσιλ είπε στον Υπουργό Πολέμου «Δεν βλέπουμε λόγους για να ελπίζουμε σε επιτυχία» και στις κυβερνήσεις της Αυστραλίας και Νέας Ζηλανδίας, απ' όπου προερχόταν η πλειοψηφία του Βρετα-

νικού Εκστρατευτικού Σώματος, εξήγησε ότι ο πραγματικός λόγος αυτής της επιχείρησης ήταν «οι συντριπτικές ηθικές και πολιτικές συνέπειες της εγκατάλειψης της Ελλάδας». Καθόλου παράξενο λοιπόν που οι αρμόδιοι Βρετανοί αξιωματικοί μόλις έφθασαν στην Ελλάδα, άρχισαν να σχεδιάζουν τόσο την σύμπτυξη νοτίως των θέσεων, που ακόμα δεν είχαν επανδρώσει, όσο και την πλήρη εκκένωση της Ελλάδας από το Βρετανικό Εκστρατευτικό Σώμα. Ούτε και οι Έλληνες πίστευαν ότι ήταν εφικτή η αποτελεσματική άμυνα κατά των Γερμανών και, για να μην εγκλωβιστεί ο Ελληνικός Στρατός στην Αλβανία, στις 7 Μαρτίου η Ελληνική Ανώτατη Διοίκηση διέταξε το Τμήμα Στρατιάς Ηπείρου και το Τμήμα Στρατιάς Δυτικής Μακεδονίας να μελετήσουν λεπτομερώς την σύμπτυξη των δυνάμεών τους επί της γενικής τοποθεσίας: Όλυμπος-λίμνη Βουθρωτού.

Οι αξιωματικοί του Συντάγματος διαπίστωσαν ότι η κύρια αποστολή αμύνης και αντίστασης στην στενωπό Κέλλης και την διάβαση Ζέρβης-Αγ. Αθανασίου ήταν εξαιρετικά δυσχερής, διότι ήταν «ευχερώς βαταί εις άρματα μάχης» και το Σύνταγμα δεν διέθετε αντιαρματικά όπλα. Πίστευαν ότι η ορθή τοποθεσία αμύνης ήταν η γραμμή σύμπτυξης, την οποία ήδη είχε αρχίσει να εξετάζει η Ελληνική Ανώτατη Διοίκηση. Μάλιστα στη διάρκεια της πρώτης επιθεώρησης ο διοικητής του Συντάγματος ευθέως είπε στον διοικητή του ΤΣΚΜ, υποστράτηγο Καρασσο, ότι «και εις την Μικράν Ασίαν τα ίδια σφάλματα εγίνοντο, και επάθαμε ό,τι επάθαμε, και τώρα τα ίδια σφάλματα γίνονται από τους ίδιους.» Ο Καρασσοσ προφανέστατα συμφωνούσε (όπως άλλωστε και όλη η ιεραρχία), αλλά η κυβέρνηση δεν ήθελε να εγκαταλείψει την βορείως του Ολύμπου Ελλάδα, πριν οι Γερμανοί μπουν στην Βουλγαρία. Τότε όμως ήταν πολύ αργά, όπως αποδείχθηκε.

Παρά τις προφανείς αδυναμίες της τοποθεσία αμύνης η συμμαχική παρουσία και το άφθονο για τα ελληνικά δεδομένα συμμαχικό υλικό εξύψωσε ακόμη περισσότερο το ηθικό των Ελλήνων στρατιωτών, όπως έδειξε «η μέσω της λογοκρισίας της Μεραρχίας επισταμένη παρακολούθησις της αποστελλομένης αλληλογραφίας παρά των οπλιτών της Μεραρχίας προς τους οικείους των». Το υψηλό ηθικό των ανδρών δεν αναιρούσε βέβαια την δυσχερή τακτική κατάσταση, καθώς «*Το μέτωπον της Μεραρχίας ήτο εξαιρετικώς μέγα, περίπου 51 χιλιομέτρων, αι δε δυνάμεις αυτής, μικρότεραι ούσαι των οργανικών, ήσαν πολύ μικραί δια τόσον μέγα μέτωπον*», «*η επέκταση του μετώπου βόρεια του Αμυνταίου απορρόφησε όλες τις εφεδρείες*», το δε «*ανάπτυγμα της υπόψη τοποθεσίας ήταν περίπου 170 χιλιόμετρα, με αποτέλεσμα να κατέχεται αραιά και να μην προσφέρεται για παρατεταμένη άμυνα*».

Στις 6 Απριλίου η γερμανική 12^η Στρατιά υπό τον στρατάρχη Λιστ ανεπτυγμένη κατά μήκος των συνόρων Βουλγαρίας-Ελλάδας και Βουλγαρίας-Γιουγκοσλαβίας εισέβαλε ταυτόχρονα σε Ελλάδα και νότια Γιουγκοσλαβία. Το Σύνταγμα Δωδεκανησίων ετέθη σε συναγερμό και οι εθελοντές αντέδρασαν με ενθουσιασμό. Το βράδυ είχε γίνει γνωστό ότι η Γραμμή Μεταξύ κρατούσε, αλλά η γερμανική 2^η Τεθωρακισμένη Μεραρχία είχε καταλάβει τη Στρούμιτσα και μπορούσε πλέον να κινηθεί νότια, προς τα αφύλακτα ελλη-

νογιουγκοσλαβικά σύνορα κι έτσι να βρεθεί στα νότια της Γραμμής Μεταξά. Αργότερα, περί την 23:00 άρχισε η σημαντικότερη επιχείρηση της Luftwaffe κατά την εισβολή στην Ελλάδα, η πρώτη επιδρομή εναντίον του λιμένα του Πειραιά. Η σημαντικότερη επιτυχία αυτής της επιδρομής ήταν οι εκτεταμένες ζημιές στις υποδομές του λιμανιού, με αποτέλεσμα οι εφοδιαστικές νηοπομπές των Συμμάχων να πρέπει να χρησιμοποιούν άλλα λιμάνια, μικρότερα και λιγότερο κατάλληλα.

Οι αποφάσεις της ελληνικής κυβέρνησης αφενός να διατηρήσει μέχρι τέλους την νίκη επί των Ιταλών, αφετέρου να βασιστεί σε σοβαρή αντίσταση της Γιουγκοσλαβίας και τέλος να μην επιτρέπει την αποβίβαση συμμαχικών στρατευμάτων πριν οι γερμανικές δυνάμεις μπουν στην Βουλγαρία, είχαν προκαθορίσει την ήττα στα νέα μέτωπα, της Γραμμής Μεταξά και της Κεντρικής Μακεδονίας, καθώς και την κατάρρευση στο μέτωπο της Αλβανίας. Η κατάσταση δεν ήταν αναστρέψιμη, ωστόσο η Ελληνική Ανώτατη Διοίκηση εξάντλησε τα ελάχιστα περιθώρια, που της προσέφερε το άθλιο οδικό δίκτυο. Άρχισε να μετακινεί όσες δυνάμεις μπορούσε, ώστε να αποκλειστούν εκείνες οι ορεινές διαβάσεις, που ήταν κατάλληλες για τα γερμανικά μηχανοκίνητα και θα τους επέτρεπαν να βρεθούν στα νότια των ελληνικών δυνάμεων της Αλβανίας και της Κεντρικής Μακεδονίας. Η Γραμμή Μεταξά ήταν ήδη καταδικασμένη.

Το μεσημέρι της 8^{ης} Απριλίου το Σύνταγμα Δωδεκανησίων ενημερώθηκε για την γενική τακτική κατάσταση και τις νέες θέσεις, στις οποίες έπρεπε να μετακινηθεί, για να καλύψει το δεξί πλευρό των Συμμάχων, που είχαν αναλάβει την άμυνα στην στενωπό Κλειδίου. Την ίδια περίπου ώρα η Γραμμή Μεταξά πήρε τηλεφωνικά διαταγή του Παπάγου για «άμυνα επί τόπου άνευ ιδέας συμπτύξεως επί σκοπώ διατηρήσεως της μέχρι τούδε κτηθείσης δόξης των ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΟΠΛΩΝ και επαυξήσεως αυτής». Παράλληλα τους εξουσιοδοτούσε σε περίπτωση, που η άμυνα καθίστατο αδύνατη, να παραδοθούν επιδιώκοντας όσο γινόταν πιο έντιμους όρους παράδοσης.

Στην Κεντρική Μακεδονία οι πληροφορίες Ελλήνων και Συμμάχων για το πού βρίσκονται οι γερμανικές δυνάμεις στην Γιουγκοσλαβία ήταν συγκεχυμένες. Δυστυχώς, η πραγματικότητα ήταν ότι μόνο το πολύ κακό οδικό δίκτυο μπορούσε πλέον να τους καθυστερήσει. Η μετακίνηση του Συντάγματος επί της Εγνατίας Οδού και προς τις νέες θέσεις αμύνης ήταν πολύ δύσκολη, διότι προς την αντίθετη κατεύθυνση εκινείτο μεγάλος αριθμός γιουγκοσλαβικών αυτοκινήτων με αξιωματικούς και γυναικόπαιδα, που καθιστούσαν σαφές και στον τελευταίο στρατιώτη ότι η γιουγκοσλαβική άμυνα είχε καταρρεύσει ολοσχερώς και όλη η ελληνογιουγκοσλαβική μεθόριος ήταν ανοιχτή στους Γερμανούς.

Ταυτόχρονα με το Σύνταγμα Δωδεκανησίων και στα αριστερά του είχαν αρχίσει να φτάνουν και οι Συμμαχικές δυνάμεις, που ανακάλυπταν τα σοβαρά αμυντικά μειονεκτήματα της τοποθεσίας και την μεγάλη έκτασή της για τις ισχνές τους δυνάμεις, οι οποίες αναγκάζονταν να αφήνουν κενά μεταξύ των τμημάτων τους. Η στενωπός ήταν «μία φύσει οχυρή θέση, αλλά το μέτωπο σε κάθε πλευ-

ρά ήταν τόσο εκτεταμένο, ώστε οι διμοιρίες έπρεπε να διασπαρούν σε μεγάλη έκταση και μερικές μπορούσαν να διατηρούν την επαφή μόνο με περιπόλους στα μεταξύ τους κενά. Στα δεξιά και στ' αριστερά οι απότομες πλαγιές και η έλλειψη μονοπατιών καθιστούσε αναγκαία την μεταφορά στα χέρια όλων των όπλων και εφοδίων ως τις προκεχωρημένες θέσεις και η ταχεία κίνηση των τμημάτων από το ένα μέρος του μετώπου στο άλλο δεν ήταν δυνατή.» Το Σύνταγμα Δωδεκανησίων ανέλαβε τον Υποτομέα Κέλλης και τον Υποτομέα Κλειδίου ανέλαβαν δύο αυστραλιανά τάγματα, ένα βρετανικό, Νεοζηλανδοί πολυβολητές και βρετανικό και αυστραλιανό πυροβολικό. Μαζί θα αποτελούσαν το Συγκρότημα Μακέν υπό τις διαταγές του Αυστραλού στρατηγού Μακέν.

Μεταξύ του Ι^ο και του ΙΙ^ο Τάγματος του Συντάγματος Δωδεκανησίων είχε μείνει κενή και χωρίς δυνατότητα κάλυψης με πυρά πυροβολικού μία κοιλάδα, της οποίας η αγροτική οδός ήταν «λίαν ευχερώς βατή εις άρματα μάχης» και μπορούσε να οδηγήσει τα γερμανικά τεθωρακισμένα στα νώτα του Συντάγματος και των Συμμάχων. Επιπλέον «Η νέα τοποθεσία εστερείτο οιοδήποτε αντιαρματικού κωλύματος και ευπρόσβλητος δι' άρματα ήτο... Ήτο δε προς τούτοις αυτή ακάλυπτος, άνευ βάθους, με τας λίμνας των Πετρών και της Βεγορρίτιδος αμέσως όπισθεν αυτής και με πενιχράς προς τα οπίσω οδεύσεις». Οι πλαγιές των υψωμάτων ήταν βραχώδεις, γυμνές, ακάλυπτες και επιπροσθέτως ήταν βατές στο μέτωπο προς τον εχθρό, ενώ στα νώτα της παράταξης είχαν μόνο δύο μονοπάτια και ήταν απόκρημνες, εξαιρετικά δύσβατες για τους πεζούς και πολύ περισσότερο για τα μεταγωγικά κτήνη. «Κατά συνέπειαν, εγκαταλείπων τις την εν λόγω τοποθεσίαν, είναι υποχρεωμένος να κατακυλήσει κατ' ευθείαν εις την πεδιάδα του ΑΜΥΝΤΑΙΟΥ, χωρίς να δυνηθεί ενδιαμέσως να προβάλλη ουδεμίαν αντίστασιν.» Το μόνο θετικό ήταν οι κακές καιρικές συνθήκες και η πυκνή νέφωση, που δεν επέτρεψαν την δράση της γερμανικής αεροπορίας μέχρι την τελική σύμπτυξη.

Στις 9 Απριλίου και σύμφωνα με το ευρύτερο σχέδιο προσκολλήθηκαν στο Σύνταγμα δύο λόχοι προκαλύψεως και μία πολυβολαρχία του 9^ο Συνοριακού Τομέα (τάγμα προκαλύψεως), που είχαν εξαιρετικά μειωμένη δύναμη ανδρών, απαρχαιωμένα τυφέκια, ελάχιστα φυσίγγια, μη λειτουργικά οπλοπολυβόλα και «Όπως ανέφερον ο Διοικητής του Λόχου τούτου (του λόχου Αρνίσσης), ουδεμίαν εμπιστοσύνην είχεν εις τους άνδρας του, καθ' όσον άλλοι μεν τούτων, λόγω καταγωγής ή διαπαιδαγωγήσεως ήσαν υπόπτου εθνικής συνειδήσεως, άλλοι κοινωνικά αποβράσματα, πάντες δε εστερούντο παντελώς πειθαρχίας». «Εν αντιθέσει προς τους άνδρας του Συντάγματος Δωδεκανησίων οι άνδρες αυτοί, τόσον του Λόχου προκαλύψεως όσον και της Διμοιρίας πολυβόλων Χότσκις, είχαν το ηθικόν των εις λίαν χαμηλόν επίπεδον, εις σημείον, ώστε να σημειωθούν εκ μέρους των λιποταξίαι ενώπιον του εχθρού, ευθύς άμα της μετ' αυτού επαφής ως και εγκαταλείψεις θέσεων. Εδέησεν να ληφθώσι, ως προηγγέλθη, σκληρά κατ' αυτών μέτρα, να ανατεθή εις ειδικά τμήματα η συνεχής επίβλεψις αυτών και να διαταχθή όπως βάλλεται και εκτελείται επί τόπου πας όστις εξ αυτών ήθελεν εγκαταλείψει την θέσιν του.» Δυστυχώς αυτή δεν θα ήταν η τελευταία επιβάρυνση του Συντάγματος Δωδεκανησίων με στρατιωτικά τμήματα μικρής τακτικής

αξίας και μεγάλων προβλημάτων πειθαρχίας.

Το μεσημέρι της 10^{ης} Απριλίου έφτασε στην περιοχή του Συντάγματος Δωδεκανησίων ο Χ (10^{ος}) Συνοριακός Τομέας, ένα κατ' όνομα τάγμα προκαλύψεως, που στην πραγματικότητα διέθετε μόλις 400–450 άντρες προβληματικά εξοπλισμένους. Διοικητής του ήταν ο συνταγματάρχης Σέργιος Αριστοτέλης, ο οποίος ως ιεραρχικά ανώτερος του διοικητή του Συντάγματος Δωδεκανησίων, αντισυνταγματάρχη Νικολάου Ιωάννη, ανέλαβε την διοίκηση του Συντάγματος και των προσκολλημένων σ' αυτό τμημάτων. Εφεξής η συνολική δύναμη των πλέον των 5.000 ανδρών θα αποτελούσε το Απόσπασμα Σεργίου.

Η μάχη με τους Γερμανούς

Την ίδια περίπου ώρα φάνηκε ο προπομπός των γερμανικών δυνάμεων, το 1^ο Τάγμα της Σωματοφυλακής SS Αδόλφος Χίτλερ (μετέπειτα 1e SS Panzer Division Leibstandarte Adolf Hitler), και το συμμαχικό πυροβολικό άρχισε να βάλλει κατά των πολυάριθμων γερμανικών οχημάτων σε μεγάλη απόσταση. Κατά το σούρουπο οι Γερμανοί κατέλαβαν τη Βεύη και σταδιακά γερμανικές περιπόλοι πήραν επαφή σε όλο το μήκος του ελληνο-συμμαχικού μετώπου. Τα μεσάνυχτα ισχυρή γερμανική δύναμη πλησίασε τις θέσεις του III^{ου}/Δωδεκανησίων στα 500μ κι επιχείρησε να καταλάβει το βασικό ύψωμα, αλλά μετά από δίωρη μάχη απωθήθηκε από τα δραστικά πυρά του Τάγματος. Το πιο προβληματικά επανδρωμένο Τάγμα του Συντάγματος ανταποκρίθηκε άμογα στο βάπτισμα του πυρός.

Τις πρώτες πρωινές ώρες της 11^{ης} Απριλίου, Παπάγος και Ουίλσον συναντήθηκαν και επικύρωσαν τις ήδη αποφασισμένες μετακινήσεις δυνάμεων. Ο Ουίλσον πίεσε τον Παπάγο να αποσύρει δυνάμεις από το Αλβανικό Μέτωπο, ώστε να επιτευχθεί η ομαλή σύμπτυξή τους. Ο Παπάγος συμφώνησε με την ορθότητα του συλλογισμού και δήλωσε ότι θα το εισηγούνταν στην κυβέρνηση, η οποία ακόμα και υπό αυτές τις συνθήκες επέμενε στην απόφασή της να μην εγκαταλείψει τη θέση του νικητή έναντι των Ιταλών. Λίγο αργότερα ο Παπάγος επικοινωνήσε τηλεφωνικά με τον επιτελάρχη του Τμήματος Στρατιάς Δυτικής Μακεδονία, για να ζητήσει την υποβολή συγκεκριμένων προτάσεων για τη μελετώμενη σύμπτυξη, και πήρε την απάντηση: «Η ευκαιρία αναλήψεως του υποχωρητικού ελιγμού παρήλθεν εις βάρος του στρατεύματος, όπερ νικηφόρον υπεχρεώθη να παρίσταται θεατής του εχθρού προελαύνοντος εις τα νότια αυτού». Αλλά και η αναφορά του διοικητή του Τμήματος Στρατιάς Ηπείρου δεν απέπνεε λιγότερη απελπισία: «*Σωματάρχαι μοι γνωστοποιούσι: τελευταία γεγονότα κατόπιν γερμανικής εισβολής επηρέασαν στρατεύματα, φρονούσι δε ότι ενέργειαι υποχωρητικού ελιγμού εις μέγα βάθος δεν θα είναι άμοιροι κινδύνου διαλύσεως στρατού. Παρακαλούσι να εξευρεθεί λύσις εξασφαλίζουσα σωτηρίαν και γόητρον νικητού στρατού μας.*» Συνθηκολόγηση ζητούσαν οι διοικητές των Σωμάτων στο Αλβανικό Μέτωπο.

Για την ελληνική πλευρά αυτό ήταν το σωστό, αλλά ο Παπάγος ήταν διοικητής και του Βρετανικού Εκστρατευτικού Σώματος και η ελληνική κυβέρνηση δεν ήταν δυνατόν να συνθηκολογήσει και να παραδώσει στον Άξονα το Βρετανικό Εκστρατευτικό Σώμα, το οποίο οι Σύμμαχοι είχαν στείλει από ηθική υποχρέωση, γνωρίζοντας ότι θα καταστρεφόταν. Τώρα ήταν η ώρα να αναλάβουν και οι Έλληνες την δική τους ηθική υποχρέωση γνωρίζοντας ότι αυτό θα κατέστρεφε τις δικές τους δυνάμεις. Ο αγώνας έπρεπε να συνεχιστεί μέχρι την ολοσχερή κατάρρευση του Ελληνικού Στρατού, ώστε να δοθεί η δυνατότητα στις συμμαχικές δυνάμεις να διαφύγουν στην Κρήτη.

Οι Σύμμαχοι πλέον ενδιαφέρονταν πρωτίστως για την έγκαιρη σύμπτυξη τους νοτιότερα, ώστε να εγκαταλείψουν την Ελλάδα, και δευτερευόντως για την συνεργασία με τον Ελληνικό Στρατό. Οι επικοινωνίες των επιτελείων Ελλήνων και Συμμάχων ήταν εξ αρχής δύσκολες και είχαν γίνει πλέον επικίνδυνα προβληματικές. Σε σύσκεψη στην Πέρδικα οι Σύμμαχοι ενημέρωσαν τους Έλληνες ομολόγους τους ότι αφενός δεν μπορούν να διαθέσουν 80 φορτηγά, αλλά μόνο 40 για την σύμπτυξη της 20^{ης} Μεραρχίας, και αφετέρου μέχρι την 14:00 της επομένης η Μεραρχία θα πρέπει να έχει ελευθερώσει την οδό Πτολεμαΐδα-Πέρδικα από μετακινούμενα τμήματα. Ο επιτελάρχης του ΤΣΚΜ ζήτησε να συμπτυχθούν άμεσα δύο τάγματα του υπερβολικά μεγάλου και βραδυκίνητου Συντάγματος Δωδεκανησίων και τόνισε ότι «το Σύνταγμα τούτο αποτελείται από Δωδεκανησίους υποδούλους εθελοντάς οι οποίοι ήλθον με μέγαν ενθουσιασμόν να αγωνισθούν εν τη ελευθέρα Πατρίδι. Θα ήτο τραγικόν να συμβή ατύχημα εις το Σύνταγμα αυτό πριν προλάβει να αγωνισθεί εναντίον του εχθρού.» Οι Σύμμαχοι απέρριψαν το αίτημα και επέτρεψαν να αποσυρθούν μόνο δύο λόχοι. Διαβεβαίωσαν ωστόσο ότι οι συμμαχικές δυνάμεις στο Κλειδί ήταν επαρκείς, ότι διέθεταν πολλά αντιαρματικά όπλα και αρκετά πυροβόλα, ότι δεν υπήρχε κίνδυνος για τη στενωπό και ότι θα την κρατούσαν μέχρι να ολοκληρωθεί η σύμπτυξη όλων των πεζοπόρων ελληνικών δυνάμεων στις νέες αμυντικές θέσεις.

Ανήσυχος που δεν είχε εισακουστεί ο επιτελάρχης του και επειδή «κατά τη γνώμη του Τμήματος Στρατιάς διεγράφετο σαφέστατα η επικείμενη καταστροφή των ελληνικών δυνάμεων του Υποτομέως Κέλλης, ήτοι του Συντάγματος Δωδεκανησίων και των λοιπών εις τον Υποτομέα τούτον ευρισκομένων ελληνικών δυνάμεων», ο διοικητής του ΤΣΚΜ επικοινωνήσε με τον Μακέυ και, όπως κατέγραψαν οι Βρετανοί, τόνισε με τη σειρά του «την σημασία και τη μαχητική αξία του Συντάγματος Δωδεκανησίων, που είχε ταχθεί στην περιοχή της Λίμνης Πετέρσκο (Πετρών), και πίεσε να καταβληθεί κάθε προσπάθεια για να αποσυρθεί ασφαλές.» Ούτε ο στρατηγός Καρασσοσ κατάφερε να μεταπείσει τον Μακέυ και στην ελληνική πλευρά δημιουργήθηκε η πρώτη υποψία ότι οι μηχανοκίνητοι Σύμμαχοι σκόπευαν να αφήσουν τους πεζοπόρους Έλληνες πίσω, για να απασχοληθούν μαζί τους οι Γερμανοί κι εκείνοι να συμπτυχθούν με ασφάλεια.

Στο μεταξύ οι Γερμανοί συνέχιζαν τη συγκέντρωση των δυνάμεών τους μπροστά από τον συμμαχικό τομέα υπό τα συνεχή πυρά του συμμαχικού

και του ελληνικού πυροβολικού. Λίγο πριν το μεσημέρι έφτασε και το γερμανικό πυροβολικό και άρχισε να βάλλει κατά των συμμαχικών θέσεων. Παράλληλα το πεζικό τους εκτελούσε βολές βαρέων όλμων και πολυβόλων με τα πυρά να γίνονται όλο και πιο πυκνά και να προκαλούν απώλειες ειδικά μεταξύ των αντρών του προκεχωρημένου αυστραλιανού αντιαρματικού πυροβολικού. Περί την 14:00 ισχυρές γερμανικές περίπολοι εκμεταλλευόμενες την πυκνή ομίχλη προσέβαλαν αιφνιδιαστικά όλο το μέτωπο του Ι^{ου}/Δωδεκανησίων. Το τάγμα ανταπέδωσε τα πυρά και οι Γερμανοί υποχώρησαν χωρίς να προκαλέσουν απώλειες.

Το γερμανικό πυροβολικό συνέχιζε να βάλλει κατά των θέσεων του Συντάγματος μέχρι να σκοτεινιάσει εντελώς με αποτέλεσμα 6 τραυματίες και 1 νεκρό. Λίγο πριν την 20:00 οι περίπολοι του Συντάγματος κατέγραφαν ηρεμία σε ολόκληρο το μέτωπό του και λίγο αργότερα ο σύνδεσμος μεταξύ ΙΙΙ^{ου}/Δωδεκανησίων και του αυστραλιανού τάγματος «διεκόπη υπό των Βρετανών άνευ ειδοποίησεως και δι' άγνωστον λόγον». Οι αξιωματικοί του Συντάγματος υποψιάστηκαν ότι οι μηχανοκίνητοι Σύμμαχοι θα συμπύσσονταν αιφνιδιαστικά αφήνοντας πίσω τους τις πεζοπόρες δυνάμεις του Αποσπάσματος Σεργίου, για να απασχοληθούν μαζί τους οι Γερμανοί και να μην καταδιώξουν τους μηχανοκίνητους Συμμάχους.

Το πρωί της 12^{ης} Απριλίου έφερε μια σειρά αιφνιδιασμών της ελληνικής πλευράς από τους Συμμάχους, που κατέληξε στην ανατροπή των σχεδίων του Γενικού Στρατηγείου και την αποσύνθεση των δυνάμεων της Κεντρικής Μακεδονίας. Οι Σύμμαχοι αποφάσισαν να μετακινήσουν με φορτηγά το Σύνταγμα Δωδεκανησίων και δήλωσαν έκπληξη πληροφορούμενοι ότι «ήταν πλήρως 50% μεγαλύτερο απ' ότι είχε υπολογιστεί». Τόσες αγωνιώδεις προσπάθειες έκαναν οι Έλληνες επιτελείς, να πείσουν τους Συμμάχους ότι το πεζοπόρο Απόσπασμα Σεργίου ήταν υπερβολικά μεγάλο και δεν έπρεπε να αφήσουν την σύμπτυξή του μέχρι την τελευταία στιγμή, αλλά οι Σύμμαχοι υπολόγιζαν μόνοι τους πόσοι πεζοί θα μπορούσαν να το συγκροτούν!

Στις 08:30 οι Γερμανοί άρχισαν την κύρια προσπάθεια διάνοιξης της στενωπού Κλειδίου και περί την 11:00 το βρετανικό τάγμα εγκατέλειψε τον βαρύ οπλισμό του και συμπύχθηκε στο εσωτερικό της στενωπού Κλειδίου, χωρίς να ενημερώσει κανέναν και υποχρεώνοντας το πυροβολικό να καταστρέψει και να εγκαταλείψει τα 5 πιο εκτεθειμένα πυροβόλα. Οι Γερμανοί βρέθηκαν στο εσωτερικό της στενωπού και στα πλευρά των εκατέρωθεν αυστραλιανών ταγμάτων, που αναγκάστηκαν να αλλάξουν την αμυντική διάταξή τους. Ο διοικητής του Συντάγματος ενημερώθηκε γι' αυτούς τους ελιγμούς και μη δυνάμενος να επικοινωνήσει με τους Συμμάχους συνεπέρανε, όπως και όλοι οι επί του μετώπου αξιωματικοί, ότι «από της ώρας εκείνης οι Αυστραλοί ήρξαντο συμπυσσόμενοι προς νότον, χωρίς καν να μας ειδοποιήσωσιν.» Οι αξιωματικοί του Συντάγματος ήταν πια βέβαιοι ότι οι Σύμμαχοι σκόπευαν να συμπυχθούν και να τους εγκαταλείψουν. Αυτό βεβαίως δεν ίσχυε, αλλά ελλείπει επικοινωνίας ήταν το μόνο λογικό συμπέρασμα, που ενισχυόταν από τα γερμανικά αυτοκινούμενα πυροβόλα που είχαν αναπτυχθεί απέναντι από το

Σύνταγμα Δωδεκανησίων και εκτελούσαν εύστοχες βολές.

Το ΤΣΚΜ και η 20^η Μεραρχία γνώριζαν ότι το Απόσπασμα Σεργίου μαζί με το υπόλοιπο Συγκρότημα Μακέυ θα άρχιζε να συμπύσσεται το ίδιο βράδυ. Περί την 13:00 ο αξιωματικός σύνδεσμος στο στρατηγείο Μακέυ ενημέρωσε το ΤΣΚΜ ότι «λόγω δυσμενούς τροπής της μάχης» εστάλη στο Σύνταγμα Δωδεκανησίων διαταγή για άμεση σύμπτυξη, όχι όμως στην στενωπό Κλεισούρας, αλλά στην διάβαση Βλάστης. Αυτό ανέτρεπε πλήρως τον σχεδιασμό του Γενικού Στρατηγείου, που προσπαθούσε να καλύψει τα νώτα των δυνάμεων στην Αλβανία. Καμία σοβαρή δύναμη δεν απέμενε πλέον για άμυνα στην Κλεισούρα και σύντομα οι Γερμανοί θα εγκλωβίζαν τις νικηφόρες μεραρχίες του Αλβανικού Μετώπου.

Όλες οι προϊστάμενες αρχές του Συντάγματος τέθηκαν σε συναγερμό, αλλά τελικά αποδέχθηκαν την αναπόδραστη πραγματικότητα και διακίνησαν τις προβλεπόμενες αναφορές και διαταγές: το Σύνταγμα Δωδεκανησίων δεν θα πήγαινε στην ζωτικής σημασίας Κλεισούρα, θα πήγαινε στην αδιάφορη Βλάστη. Το Σύνταγμα δεν εστάλη στην Κλεισούρα, διότι οι Σύμμαχοι είχαν αρχίσει τις καταστροφές των οδών, ώστε να καθυστερήσουν κατά το δυνατόν περισσότερο τους Γερμανούς να τους φτάσουν, αδιαφορώντας πλήρως για την ζημία, που προκαλούσαν στην επιχειρούμενη σύμπτυξη των Ελληνικών δυνάμεων. Αυτό δεν ήταν γνωστό ούτε στις προϊστάμενες αρχές (20^η Μεραρχία, ΤΣΚΜ και Γενικό Στρατηγείο) ούτε στο ίδιο το Σύνταγμα και ίσως ρίχνει λίγο φως στην μυστηριώδη διαταγή σύμπτυξης, που τελικά πήρε το Σύνταγμα.

Στο μεταξύ οι Γερμανοί αύξαναν την συγκέντρωση ρυμουλκούμενων και αυτοκινούμενων πυροβόλων και έβαλλαν με όλο και πυκνότερα πυρά κατά του Συντάγματος. Το συνοδεύον το Σύνταγμα ελληνικό πυροβολικό δεν ανταπέδιδε τα πυρά, όπως προβλεπόταν από το σχέδιο αμύνης και όπως ζητούσε το Σύνταγμα, αλλά συνέχισε να υποστηρίζει τις συμμαχικές θέσεις, οι οποίες είχαν χάσει την συνοχή τους. Περί την 15:00 το βρετανικό τάγμα, που είχε συμπυκωθεί στο εσωτερικό της στενωπού, την εγκατέλειψε τελείως και συμπύχθηκε (και πάλι χωρίς να ενημερώσει κανέναν) στις θέσεις, όπου έπρεπε να βρίσκεται το βράδυ. Οι Γερμανικές δυνάμεις προέλαυναν σταθερά στο εσωτερικό της στενωπού Κλειδίου, το εκεί βρετανικό πυροβολικό συμπύχθηκε υπό τα πυρά του γερμανικού πεζικού και η τελική διάρρηξη της στενωπού καθυστερούσε μόνο λόγω των καταστροφών που έκανε το μηχανικό. Παρά την τραγική τακτική κατάσταση το ηθικό του Συντάγματος ήταν ακμαιότατο, στο δε Ι^ο Τάγμα ήταν τόσο ενθουσιώδες, ώστε κάποια στιγμή οι εθελοντές άρχισαν να τραγουδούν τον Δωδεκανησιακό Ύμνο.

Στις 15:40 έφθασε στον σταθμό διοίκησης του Αποσπάσματος Σεργίου η διαταγή του Μακέυ. Με βάση αυτήν τη διαταγή ο διοικητής του Αποσπάσματος εξέδωσε την δική του διαταγή προς το Σύνταγμα Δωδεκανησίων και όλα τα υπόλοιπα τμήματα. Λογικά θα έπρεπε να διατάσσεται η σύμπτυξη στην Βλάστη, όπως γνώριζαν και ανέμεναν όλες οι προϊστάμενες αρχές. Παραδόξως ο Σέργιος διέταξε το ΙΙ^ο Τάγμα και τα προσκολλημένα τμήματα να επιβιβαστούν σε φορτηγά στο Αμύνταιο και από εκεί να μεταφερθούν στην

Βλάστη και όλοι οι υπόλοιποι να συμπτυχθούν στην Κλεισούρα. Πώς γίνεται άλλη διαταγή να γνωρίζει όλη η ιεραρχία ότι θα εκτελέσει το Σύνταγμα Δωδεκανησίων και άλλη να δίνεται σ' αυτό, είναι ένα ερώτημα, που δεν θα απαντηθεί ποτέ.

Ο διοικητής του Συντάγματος διαβίβασε την διαταγή τηλεφωνικά στα τάγματα και παρά τις αντιρρήσεις των διοικητών τους ότι ήταν παρακινδυνευμένη η σύμπτυξη υπό τα σφοδρά πυρά του εχθρικού πυροβολικού, η διαδικασία σύμπτυξης άρχισε μετά τις 16:10. Το Ι° Τάγμα και το ΙΙ°, τα οποία συγκροτούνταν από τους εθελοντές Δωδεκανησίους, συμπτύχθηκαν χωρίς πρόβλημα. Από το προβληματικά επανδρωμένο ΙΙΙ° Τάγμα πρακτικά ένας λόχος συμπτύχθηκε επιτυχώς. Η υπόλοιπη δύναμή του σκόρπισε σε διάφορες κατευθύνσεις, ενώ ένα τμήμα του κατέληξε στις αυστραλιανές γραμμές, όπου πολέμησε μέχρι τέλους. Το Ι° Τάγμα και ό,τι είχε μείνει από το ΙΙΙ° σχημάτισαν φάλαγγα στα δυτικά της Λίμνης Πετρών, ενώ η φάλαγγα του ΙΙ° Τάγματος εκινείτο στα ανατολικά της. Επειδή κατά την σύμπτυξη κάθε διμοιρία και λόχος αποσύρουν τις δυνάμεις τους τμηματικά, στο τέλος κάθε διμοιρία και λόχος βρίσκονται κατακερματισμένοι και κάποια στιγμή πρέπει να ανασυνταχθούν και να ανακτήσουν την οργανική τους ενότητα. Αυτό δεν συνέβη κατά των σύμπτυξη του Ι° και ΙΙΙ° Τάγματος. Απεναντίας λόγω της γερμανικής πίεσης δόθηκε διαταγή η φάλαγγα να μην σταματήσει πουθενά και γι' αυτό συνέχισε να κινείται ως είχε, χωρίς να ανασυνταχθεί, με διμοιρίες και λόχους κατακερματισμένους και διάσπαρτους σε όλο το μήκος της.

Περί την 18:00 τα προπορευόμενα τμήματα της συμπτυσσόμενης φάλαγγας του Ι° και ΙΙΙ° Τάγματος δέχθηκαν σφοδρά πλευρικά πυρά από τα γερμανικά αυτοκινούμενα πυροβόλα, που πλησίαζαν στην έξοδο της στενωπού Κλειδίου. Τα τμήματα αυτά θα είχαν καταστραφεί χωρίς την συνδυασμένη δράση της συμμαχικής οπισθοφυλακής. Τα προβληματικά τεθωρακισμένα και το πυροβολικό των Βρετανών κατάφεραν να σπρώξουν τους Γερμανούς πίσω στην στενωπό και να αποφευχθεί η καταστροφή τόσο των συμπτυσσόμενων ελληνικών δυνάμεων όσο και των αυστραλιανών εκατέρωθεν της στενωπού, που αν και διαλυμένες από το γερμανικό σφυροκόπημα εξακολουθούσαν να μάχονται γενναία.

Η φάλαγγα του Συντάγματος γλίτωσε την καταστροφή από τους Γερμανούς, για να καταστραφεί αμέσως μετά από τον παρωχημένο τρόπο λειτουργίας του Ελληνικού Στρατού. Στην περιοχή του Αμύνταιου ο διοικητής της Ομάδας Διοίκησης είδε ότι το προπορευόμενο ΙΙΙ° Τάγμα κατευθυνόταν προς Κοζάνη και όχι προς Κλεισούρα. Έσπευσε έφιππος μπροστά και πληροφορήθηκε από τον διοικητή του τάγματος ότι βρετανικά φορτηγά επιβίβασαν σημαντικό αριθμό ανδρών του και έφυγαν για Κοζάνη και ότι εκεί κατευθυνόταν κι εκείνος για να ανασυντάξει το τάγμα του. Παρακάλεσε Μάλιστα, επειδή ήταν αγγλομαθής, ο διοικητής του ΙΙΙ° Τάγματος τον παρακάλεσε να επιβιβαστεί σε διερχόμενο βρετανικό φορτηγό και να συνεννοηθεί με τους Βρετανούς στην Κοζάνη. Έτσι και έγινε.

Μέχρι στιγμής είχαν γίνει τα εξής λάθη:

1. Κανείς από τους διοικητές δεν είχε ενημερώσει τους αξιωματικούς και υπαξιωματικούς του ότι θα συναντήσουν μεν φορτηγά, αλλά δεν πρέπει να επιβιβαστούν σ' αυτά, διότι προορίζονται αποκλειστικά για το Ι^ο Τάγμα. Βέβαια, τέτοια ενημέρωση προϋποθέτει ότι οι διοικητές των ταγμάτων είχαν ενημερωθεί από τον διοικητή του Συντάγματος.
2. Ο διοικητής του προπορευόμενου ΙΙ^{ου} Ταγματος δεν ενημέρωσε τα ακολουθούντα τμήματα ούτε για το τι συνέβη ούτε ότι προτεραιότητά του δεν μπορούσε να είναι πλέον η πορεία προς Κλεισούρα.
3. Ο διοικητής της Ομάδας Διοίκησης έφυγε για Κοζάνη, χωρίς ούτε αυτός να ενημερώσει το ακολουθόν Ι^ο Τάγμα.
4. Στα βρετανικά φορτηγά επιβιβάστηκαν άντρες του ΙΙ^{ου} αντί του Ι^{ου} Ταγματος, αλλά αυτό είναι λάθος μόνο σύμφωνα με την διαταγή Σεργίου, διότι η διαταγή Μακέυ δεν προσδιόριζε συγκεκριμένο τάγμα.
5. Ο διοικητής του Ι^{ου} Ταγματος, το οποίο κατά την διαταγή έπρεπε να επιβιβαστεί στα φορτηγά στο Αμύνταιο, είδε την επίθεση των γερμανικών αυτοκινούμενων πυροβόλων στην φάλαγγα των δύο άλλων ταγμάτων και για λόγους ασφαλείας αποφάσισε να μην εκτελέσει όσα προέβλεπε η διαταγή, αλλά να πεζοπορήσει προς Βλάστη από άλλο δρομολόγιο δικής του επιλογής.

Λίγο αργότερα ο διοικητής του Ι^{ου} Ταγματος ευρισκόμενος στο τέλος της φάλαγγας πληροφορήθηκε ότι τα προπορευόμενα τμήματά του επιβιβάζονταν σε φορτηγά. Έσπευσε εμπρός και πρόλαβε να σταματήσει τα τελευταία 8 φορτηγά. Έξαλλος διέταξε την άμεση αποβίβαση των ανδρών του και διαπληκτίστηκε με τον Έλληνα ανθυπολοχαγό, που είχαν μαζί τους οι Βρετανοί ως διερμηνέα. Ματαιώς ο διερμηνέας του εξηγούσε ότι έχουν διαταγή να μεταφέρουν άντρες του Συντάγματος γενικά και όχι του Ι^{ου} Ταγματος αποκλειστικά. Εκείνος επέμενε ότι η διαταγή δεν προβλέπει φορτηγά για το τάγμα του. Εφόσον λοιπόν ο διοικητής δεν δεχόταν συζήτηση και δεν υπήρχε άλλο τμήμα πίσω από το Ι^ο Τάγμα, τα φορτηγά αυτά υποχρεώθηκαν να φύγουν άδεια.

Ούτε αυτός ο διοικητής είχε καταφέρει να γλιτώσει το τάγμα του από την προδιαγεγραμμένη από τον Μακέυ καταστροφή, ο οποίος είχε αγνοήσει τις έντονες επισημάνσεις και διαμαρτυρίες των Ελλήνων επιτελών ότι το πεζοπόρο Απόσπασμα Σεργίου ήταν πολύ μεγάλο για να συμπτυχθεί εύκολα και γρήγορα. Ο Αυστραλός στρατηγός μόλις την τελευταία στιγμή συνειδητοποίησε τις προσωπικές συνέπειες που θα είχε, αν από δική του ευθύνη ένα υπερπλήρες ελληνικό σύνταγμα, το πυροβολικό συνοδείας και δύο (έστω κατ' όνομα) τάγματα προκαλύψεως έπεφταν στα χέρια των Γερμανών. Ήταν όμως πολύ αργά και το μέγιστο, που μπορούσε να κάνει με τα διαθέσιμα 30 φορτηγά, ήταν να μεταφέρει 1.000-1.200 άντρες. Για να χωρέσουν όμως 40 άντρες σε κάθε φορτηγό, έδωσε διαταγή να παραλάβουν μόνο το προσωπικό, ούτε τον ατομικό οπλισμό των Ελλήνων μαχητών ούτε άλλο πολεμικό υλικό.

Από την δυτική φάλαγγα είχαν απομείνει μόνο 500 άντρες, οι περισσότεροι του Ι^{ου} Ταγματος. Όσους είχαν παραλάβει τα βρετανικά φορτηγά τους

διέσπειραν σε Πτολεμαΐδα, Κοζάνη, Γρεβενά, Σιάτιστα, Καλαμπάκα, Τρίκαλα και Λάρισα. Αλλά ούτε η φάλαγγα του Ι^{ου} Τάγματος γλίτωσε τελικά την καταστροφή. Κοντά στην Πέρδικα συνάντησε κι εκείνη βρετανικά φορτηγά, τα οποία πήραν αρκετούς εθελοντές και τους διέσπειραν σε Κοζάνη, Γρεβενά και ακόμη νοτιότερα. Όσοι άντρες του Συντάγματος βρέθηκαν νοτιότερα της Κοζάνης, δεν υπήρχε καμία δυνατότητα να αναζητηθούν. Χάθηκαν οριστικά.

Γύρω στις 21:30 ο διοικητής του Ι^{ου} Τάγματος συνάντησε έξω από την Πέρδικα το διοικητή του Συντάγματος και τον ρώτησε «βάσει ποίας διαταγής ενήργησαν την μεταφοράν των ανδρών τα βρετανικά αυτοκίνητα, και εάν η αποστολή του Συντάγματος μετεβλήθη, ο Διοικητής κατηγορημένος απήντησεν, ότι ηγνόη παντελώς βάσει ποίας διαταγής εγένετο η μεταφορά, ότι ουδεμίαν διαταγήν έλαβε παρ' ουδενός και ουδείς του ανέφερε τι»!!! Σαν να μην γνώριζε ο διοικητής την διαταγή που είχε εκδώσει ο Σέργιος και ο ίδιος περιέλαβε στην πολεμική έκθεση του Συντάγματος!

Εν πάση περιπτώσει, οι δύο διοικητές συμφώνησαν να σταματήσουν στην Πτολεμαΐδα και να οργανώσουν την ανασύνταξη των διασκορπισμένων τμημάτων. Στην Πτολεμαΐδα συνάντησαν άλλους 300 άντρες διαφόρων τμημάτων του Συντάγματος. Τις πρώτες μεταμεσονύκτιες ώρες ενεφανίσθη ο συνταγματάρχης Σέργιος και άρχισαν να οργανώνουν τον αγώνα αναζήτησης και ανασύνταξης, όσων είχαν διασπείρει σε διάφορα σημεία τα βρετανικά αυτοκίνητα, χρησιμοποιώντας τους έφιππους ανιχνευτές τους και την συνδρομή της Χωροφυλακής. Ξαφνικά και υπό απίστευτα κωμικοτραγικές συνθήκες έλαβαν γνώση της πραγματικής διαταγής σύμπτυξης, αυτής που ο αξιωματικός σύνδεσμος του ΤΣΚΜ είχε κοινοποιήσει σε όλες τις προϊστάμενες αρχές του Συντάγματος. Αμέσως ο Σέργιος διέταξε την μετακίνηση του Συντάγματος στην Βλάστη. Οι αξιωματικοί του Συντάγματος διαμαρτυρήθηκαν ότι οι διαθέσιμοι 800 άντρες φύρδην-μίγδην διαφόρων ταγμάτων, λόχων και ειδικοτήτων σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να ονομασθούν σύνταγμα και ότι είναι καθήκον τους να ανακτήσουν όσους περισσότερους μπορούν από τους υπόλοιπους τουλάχιστον 2.700 αγνοούμενους άντρες. Ο Σέργιος ήταν ανένδοτος και η συζήτηση κλιμακώθηκε μέχρι του ορίου ανυπακοής, οπότε οι αξιωματικοί του Συντάγματος αναγκάστηκαν να πειθαρχήσουν. Το Σύνταγμα Δωδεκανησίων μόλις είχε πάψει να υφίσταται. Ο στρατηγός Καράσσος, ο διοικητής του ΤΣΚΜ, που υποχρεώθηκε να πληροφορείται εξ αποστάσεως την καταστροφή των υπό τις διαταγές άλλων στρατηγών δυνάμεών του, γράφει: «Ήτο το καλύτερον Σύνταγμα της 20^{ης} Μεραρχίας. Οι Δωδεκανήσιοι εθελονταί, εκ των οποίων κατά το πλείστον απετελείτο, είχαν υψηλόν πατριωτικόν φρόνημα και φλογερόν ενθουσιασμόν. Εάν το σύνταγμα τούτο αντιμετώπιζεν εις σύγκρουσιν τον εχθρόν, υπό οιασδήποτε συνθήκας, θα είχαν ασφαλώς αρίστην πολεμικήν απόδοσιν. Αλλ' η τύχη ηθέλησε να εξουδετερωθεί τούτο, χωρίς να δώσει μάχην κατά του εχθρού. Υπήρξεν σκληρά διά την λαμπράν ταύτην μονάδα.»

Από αυτό το σημείο καμία από τις επόμενες ενέργεια δεν είχε νόημα. Παρά τις εντατικές προσπάθειες, δύο μέρες αργότερα είχαν ανακτηθεί περίπου 700 άντρες ακόμη. Το Σύνταγμα Δωδεκανησίων διέθετε πλέον λιγότερη από

την μισή του δύναμη, χωρίς να έχει οργανικά πλήρεις διμοιρίες, λόχους και τάγματα, με αρκετούς άντρες χωρίς όπλα, με λίγα βαρέα όπλα χωρίς ή με ελάχιστα πυρομαχικά και χωρίς τρόφιμα. Μέσα στο χάος της γενικευμένης σύμπτωξης των Συμμάχων, της σχεδόν διάλυσης όλων των ελληνικών δυνάμεων και της εμφάνισης προωθημένων γερμανικών τμημάτων όλο και νοτιότερα, ήταν αδύνατος ο ανεφοδιασμός του Συντάγματος. Η εναπομείνασα δύναμή του δεν υπήρχε καμία περίπτωση να ανακτήσει την μαχητική της ικανότητα. Αλλά δεν υπήρχε πλέον ούτε δυνατότητα ούτε χρονικό περιθώριο για καμία συντονισμένη αμυντική ενέργεια σε κανένα σημείο. Μόνο οι μηχανοκίνητοι Σύμμαχοι μπορούσαν ακόμα να δίνουν συντονισμένες, αλλά σύντομες και τοπικά περιορισμένες μάχες οπισθοφυλακής.

Από τις 14 ως τις 19 Απριλίου 1941 τα υπολείμματα του Συντάγματος Δωδεκανησίων δέχονταν την μία διαταγή μετά την άλλη και πεζοπορούσαν χωρίς φαγητό και με ελάχιστη ανάπαυση από το ένα σημείο στο άλλο, υπό καταρακτώδεις βροχές και δριμύ κρύο, σε ορεινά, δύσβατα και καταλασπωμένα μονοπάτια. Οι εθελοντές κατάκοποι και νηστικοί ακολουθούσαν την φάλαγγα με τον ρυθμό, που επέτρεπε η φυσική κατάσταση του καθενός, ενώ αρκετοί λόγω εξάντλησης, ασθενείας ή κρυοπαγημάτων εγκατέλειπαν την πορεία σε διάφορους ορεινούς οικισμούς. Η βασανιστική και άνευ ουσιαστικού σκοπού πορεία τελείωσε λίγο έξω από τα Ιωάννινα, στην Αρδομίτσα.

Στις 20 Απριλίου ο αντιστράτηγος Τσολάκογλου, διοικητής του Τμήματος Στρατιάς Δυτικής Μακεδονίας, αγνόησε τις διαταγές της Ελληνικής Ανώτατης Διοίκησης για συνέχιση του αγώνα και συνθηκολόγησε με τους Γερμανούς. Στις 22 το Σύνταγμα διατάχθηκε να παραδώσει τον οπλισμό του και να μετακινηθεί νοτιότερα. Στις 25 Απριλίου έξω από το Μέτσοβο πληροφορήθηκαν ότι ο Τσολάκογλου είχε υπογράψει τρίτο πρωτόκολλο παράδοσης, οι Έλληνες αξιωματικοί θεωρούντο αιχμάλωτοι πολέμου και οι Γερμανοί τους συνελάμβαναν όπου τους έβρισκαν. Με διαταγή του διοικητή ό,τι είχε απομείνει από το Σύνταγμα Δωδεκανησίων διαλύθηκε και τυπικά και οι εθελοντές ήταν ελεύθεροι να επιστρέψουν στις οικογένειές τους.

Το χρέος μας

Αυτή είναι περιληπτικά η ιστορία του Συντάγματος Δωδεκανησίων εθελοντών και το γενικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτοί κατατάχθηκαν, εκπαιδεύθηκαν και αντιμετώπισαν την γερμανική εισβολή. Είναι μια ιστορία ουσιαστικά άγνωστη και οι λίγοι που την γνωρίζουν, δεν την γνωρίζουν πλήρη. Είναι μια ιστορία πατριωτισμού και εθνικής προσφοράς των προγόνων μας πέρα από κάθε τυπική υποχρέωσή τους. Οφείλουμε να διατηρούμε στην συλλογική τοπική μας μνήμη την εθελοντική τους κατάταξη στον Ελληνικό Στρατό και την πολεμική δράση, που ενθουσιωδώς ανέλαβαν, και για τον πρόσθετο λόγο ότι τα Δωδεκάνησα τελικά παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα από τις μεγάλες δυνάμεις. Είναι χρήσιμο λοιπόν να θυμόμαστε εμείς και να θυμίζουμε σε άλλους ότι οι Δωδεκάνησοι πρόγονοί μας πολέμησαν για την Ένωση με την πατρίδα και δεν περίμεναν αδρανείς την γενναιοδωρία κανενός.

Θεωρώ ότι με την ολοκλήρωση της έρευνάς μου («Σύνταγμα Δωδεκανησίων», εκδόσεις 24 Γράμματα, 2017) έχουμε όλες τις λεπτομέρειες από όλες τις πλευρές (την ελληνική, την συμμαχική και γερμανική βιβλιογραφία καθώς και τα αρχεία της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού) και απαντώνται όλα τα ερωτήματα (πλην της μυστηριώδους διαταγής σύμπτυξης) γύρω από την στρατιωτική δράση των εθελοντών προγόνων μας. Έτσι εκπληρώνω την προσωπική μου υποχρέωση να τιμήσω την μνήμη τους, αλλά μπορούν και πρέπει να γίνουν πολλά ακόμα. Φερ' ειπείν, δεν έχουμε μια συλλογή με φωτογραφίες, κειμήλια και καταγραφές των εθελοντών. Ασφαλώς υπάρχουν στα χέρια των απογόνων τους και λογικό είναι να μείνουν εκεί, αλλά λογικότερο είναι να συγκεντρωθούν σε κάποιο δημόσια προσβάσιμο σημείο δεδομένου ότι η σύγχρονη τεχνολογία δίνει πολλές λύσεις, τόσο συνολικά για τα Δωδεκάνησα όσο και για κάθε νησί ξεχωριστά. Ελπίζω κάποια στιγμή να δημιουργηθεί μια τέτοια συλλογή, που θα κρατήσει ζωντανή την μνήμη όχι μόνο της στρατιωτικής μονάδας συνολικά, αλλά και των επί μέρους ανθρώπων που την επάνδρωσαν. Νομίζω ακόμη ότι τα ονόματά τους αξίζουν επαρκούς προβολής στα νησιά καταγωγής τους.

Γιώργος Καραβίτης

Βιβλιογραφία

1. **Καραβίτης Γιώργος, Σύνταγμα Δωδεκανησίων, 24 Γράμματα, 2017.**
2. Buckley Christopher, **Greece and Crete 1941**, Efstathiadis, Athens 1999.
3. **Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου 1940-1941 (Επιχειρήσεις Στρατού Ξηράς)**, 1985, Γενικό Επιτελείο Στρατού, Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού.
4. **Εφοδιασμοί Στρατού εις Υλικά Οπλισμού και Πυρομαχικών Πεζικού και Πυροβολικού κατά τον Πόλεμον 1940-41**, Αθήνα 1982, Γενικό Επιτελείο Στρατού, Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού.
5. **Θέματα Στρατιωτικής Γεωγραφίας**, Αθήνα 1983, Γενικό Επιτελείο Στρατού, Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού
6. **Καράσσοι Χρήστος, Ο πόλεμος κατά των Γερμανών εν τη κεντρική Μακεδονία 1941**, Αετός, Αθήνα 1948.
7. Kay Robin Langford, **27 (Machine Gun) Battalion** [Part of The Official History of New Zealand in the Second World War 1939–1945], Historical Publications Branch, 1958, Wellington
8. **Κλαδάκης Μάρκος, Ιστορία του Συντάγματος Δωδεκανησίων Εθελοντών**, Πολιτιστικό Ίδρυμα Δωδεκανήσου «Κλεόβουλος ο Λίνδιος», Αθήνα 1996.
9. **Κοντογιάννης Κ. Χ., πλοίαρχος, Υπόθεσις Δωδεκανήσων, Α.Π. 102/19.02.1941 άκρως απόρρητη και προσωπική αναφορά του αξιωματικού συνδέσμου στον βρετανικό στόλο, προς τον αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Ναυτικού, αρχείο Δ.Ι.Σ.**
10. **Κοντογιάννης Κ. Χ., πλοίαρχος, Περίληψις της Γενικής Καταστάσεως την 15 Φεβρουαρίου 1941, Α.Π. 101/19.02.1941 αυστηρώς απόρρητη αναφορά του αξιωματικού συνδέσμου στον βρετανικό στόλο, προς τον αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Ναυτικού, αρχείο Δ.Ι.Σ.**
11. Long Gavin, **Greece, Crete and Syria** (Australia In The War Of 1939-1945, Series 1 (Army)), Gavin Long, Australian War Memorial, Canberra, 1953
12. McClymont W. G., **To Greece** [Part of The Official History of New Zealand in the Second World War 1939–1945], W. G. McClymont, War History Branch, Department Of Internal Affairs, 1959, Wellington, New Zealand
13. **Νικολάου Ιωάννης, αντισυνταγματάρχης, Έκθεσις πεπραγμένων Συντάγματος κατά διάρκειαν πολέμου 1940-1941, 30 Δεκεμβρίου 1941, όπως δημοσιεύεται (σελ. 117-136) στο «Δωδεκάνησος, η μακρά πορεία προς την ενσωμάτωσιν», Υπουργείο Εξωτερικών–Καστανιώτης, 1996.**
14. **Νικολόπουλος Πέτρος, επίλαρχος, Ιστορικών των Επιχειρήσεων της 20^{ης} Μεραρχίας, Χαλκίδα 30.07.1941, Αρχείο Δ.Ι.Σ.**

15. Παπαδόπουλος Κωνσταντίνος, συνταγματάρχης (ΠΒ), *Ημερολόγιον Επιχειρήσεων ΤΣΚΜ*, 14.09.1941, Αρχείο Δ.Ι.Σ.
16. Παπάγος Αλέξανδρος, *Ο πόλεμος της Ελλάδος 1940-1941*, Οι Φίλοι του Βιβλίου, 1945
17. **The German campaign in the Balkans-spring (1941)**, German Report Series
18. *Το Τέλος μιας Εποποιίας, Απρίλιος 1941*, Αθήνα 1959, ανατύπωση 2009, Γενικό Επιτελείο Στρατού, Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού.
19. Weingartner J, **Leibstandarte SS Adolf Hitler 1933-1945**, Battery Classics, Nashville
20. Wilson Henry Maitland, **Eight Years Overseas , 1939-1947**, 1951

Τίτλος: ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΙΩΝ

Συγγραφέας: Γιώργος Καραβίτης

Εκδότης: Αστική Εταιρεία «Ιπποκράτης». Κέντρο Πρόληψης των Εξαρτήσεων και Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας

Έτος έκδοσης: 2022

Αντίτυπα: 3000

Επιμέλεια εκτύπωσης: Κέντρο Γραφικών Τεχνών Κω

Γερασκλής Π.-Μαστρογιώργης Γ. Ο.Ε.